

kopravni, mirni ljudski skupnosti. Pomen te ideje čutijo naši prijatelji, bližnji in daljni, ki so spremljali našo pot in se zavedali, da ne sledijo le poti neke majhne dežele. Pot k temu velikemu cilju odlikujejo vztrajnost, pogum, borbenost in neuklonljivost; ne znamo poklekniti in ne znamo se pogajati in popuščati pred še vedno velikim zlom današnjega sveta. Ta brezkompromisnost je vedno poznala le zmago in vedno nas je vodila k zmagi. In tako kot je Tito vedno poosebljal naše stoletne težnje po neodvisnosti in svobodi, tako še danes pooseblja ves naš ponos, pogum in neomahljivost, s katero to težnjo ohranjamo živo, jo negujemo, prenašamo skozi čas in jo uresničujemo. Zato niso prazne besede, kadar govorimo, da naših narodov ne bo nič odvrnilo od Titove poti, ki smo jo izbrali za svojo, ali z drugimi besedami — da naši narodi ne poznajo stranpoti in vračanja nazaj.

Vloga in mesto akademije znanosti in umetnosti

... Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti praznuje danes stoletnico svojega obstoja v posebnih razmerah, v razmerah bujnega razvoja naše socialistične jugoslovanske skupnosti narodov in v času nevarnega stanja, v katerem je svet.

Danes se moramo spomniti besed ustanoviteljev te akademije, Josipa Juraja Strossmayerja, Račkega in drugih, ki so v času, ko je bila Hrvatska pod jarmom, pod dominacijo in hegemonijo avstro-ogrske monarhije, ustanovili to akademijo, ki je v zelo težavnih razmerah šestdeset let utirala pot, da bi bili hrvatski narod in drugi narodi, ki živijo na tej zemlji, svobodni. Akademija je s tem zelo veliko prispevala, da se je ohranila nacionalna individualnost narodov Hrvatske.

Poleg tega so ustanovitelji te akademije gledali veliko širše, kakor so nacionalne meje, in to lahko danes občudujemo. Na znanost so gledali univerzalno in v tem smislu je delovala Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti, katere prispevek je zares velikanski. Vendar se pri tem ne bi ustavljal, o tem bodo govorili drugi. Jaz bi želel le povedati, da smo danes, po sto letih, ustvarili skupnost, kakršno so si zamišljali naši veliki predniki. Seveda niso mogli predvideti, kakšni družbeni odnosi bodo v prihodnosti; poglobljitvo jim je bilo zblížati jugoslovanske narode, Južne Slovane, prispevati k njihovemu združevanju, da bi skupno varovali svojo neodvisnost in svojo integriteto.

Njihova misel, da so le združeni Jugoslovani lahko trdnejši in si lahko utirajo pot k ustvaritvi lepše prihodnosti, mora zdaj prevevati tudi nas, ki gradimo nov družbeni sistem. Kaj pa je pomenila enotnost, ki je bila ustvarjena med vojno in cementirana s krvjo vseh naših narodov, mi ni treba poudarjati. Dovolj je že, če spomnim samo na ugled, ki ga dandanes uživajo po vsem svetu Jugoslavija in jugoslovanski narodi zaradi svojega junaškega

boja ter dosledne, miroljubne zunanje politike, politike sodelovanja z vsemi narodi in državami ne glede na razlike v družbenih sistemih. Vse, kar je doslej doseženo, so torej lahko dosegli le združeni narodi Jugoslavije. Seveda niti Strossmayer niti drugi, ki so nadaljevali njegovo misel in delo, niso mogli predvideti, kakšni naj bi bili mednacionalni odnosi. To je bila naloga prihodnjih generacij.

Šestdeset let je pod dominacijo avstro-ogrske monarhije Jugoslovanska akademija vztrajno delala. Z ustvaritvijo versajske Jugoslavije pa je, žal, prišlo tudi veliko razočaranje, sledili sta dve desetletji hegemonističnega beograjskega režima. Kmalu je bilo mogoče videti, da Jugoslavija na temeljih, kakršni so bili postavljeni takrat, ni sposobna življenja, kar je stvarnost pozneje tudi potrdila. Kaj je prinesla hegemonistična politika ločevanja, namesto združevanja narodov? Po eni strani je pripeljala do strašne tragedije, v kateri so naši narodi morali preliti morje krvi.

Šele med narodnoosvobodilnim bojem so narodi Jugoslavije — ne glede na vse tiste, ki so šli po drugi poti in so služili sovražniku — našli sami sebe in ustvarili novo Jugoslavijo, kakršno imamo danes. A šele nova Jugoslavija je mogla ustvariti pogoje za svoboden in vsestranski razvoj znanosti na vseh področjih.

Naj danes tudi samokritično izrečem mnenje, da naša znanost ni uživala dovolj podpore vseh nas. Nisem zadovoljen s stanjem, v katerem so naša prosveta in naša znanost in kultura sploh. Kakor sem že rekel, je Jugoslovanska akademija veliko pripomogla k razvoju znanosti, zlasti zgodovinske in humanistične. Vendar na področju eksaktnih znanosti ni dala tistega, kar bi morala. S tem ne mislim kritizirati ne te in ne drugih naših akademij. Danes imamo štiri akademije: poleg vaše, srbske in slovenske, ki že dolgo delujejo, je bila nedavno ustanovljena tudi Akademija znanosti in umetnosti Bosne in Hercegovine. Razvoj eksaktnih znanosti namreč ni odvisen samo od njih. To terja tudi veliko materialnih sredstev, za to pa smo prav tako dolžni skrbeti mi.

Upoštevati je treba še to, da se naša znanost danes razvija v novih razmerah, v razmerah samoupravljanja in ustvarjanja pravičnih in pravičnih socialističnih odnosov. Razvija se v času, ko še niso povsem urejena vsa vprašanja medrepubliških odnosov, zlasti vprašanja materialne narave. Vendar eno lahko rečem — mislim, da je danes bolj kakor kdaj potrebno, da vse jugoslovanske akademije delajo enotno. Nacionalno vprašanje smo v glavnem rešili med vojno.

Zdaj moramo dati temu vsebino, tako materialno kakor politično, takšno, kakršno nam nalaga naš novi sistem samoupravljanja proizvajalcev. Naše akademije pa so odgovorne, ne le našim narodom danes, temveč tudi prihodnjim rodovom, za to, da zavrnejo vse negativno, kar se je usedalo v preteklosti, in da skupno gremo po eni poti — po poti graditve socialistične družbe in pravičnih odnosov med našimi narodi. S tem lahko, tovariši akademiki, veliko prispevate. Bodimo vsi zvesti vizionarskim mislim naših velikih prednikov, kakor so bili Strossmayer in drugi. Varujmo skupnost, ki

smo jo ustvarili, in razvijajmo jo naprej, seveda v skladu z današnjim položajem tako v državi kakor po svetu.

Naša znanost nima dolžnosti le za notranji hitrejši razvoj, v smislu pomoči in prispevka k hitrejši graditvi socializma. Svoje obveznosti ima tudi navzven. Kolikor mi je znano, je Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti zmeraj imela internacionalistično smer delovanja z drugimi akademijami. Toda danes ima še eno obveznost, ki jo naša znanost mora upoštevati. To je vprašanje pomoči državam v razvoju — v Afriki, Aziji in drugod — s katerimi imamo odlične odnose, v katerih pa narodi trpijo zaradi strašne zaostalosti. Naša država sicer ni tako močna, da bi lahko materialno pomagala, kolikor bi bilo potrebno. To je stvar vse svetovne skupnosti, predvsem pa 'dolžnost tistih, ki so dolgo in veliko jemali od teh držav. To je vprašanje vesti in zavesti, da je treba tem deželam pomagati. A tudi naša znanost lahko tem deželam veliko pomaga.

Srečen sem, ker vidim tu predstavnike akademij iz drugih držav. Mislim, da morajo tako ta kakor druge naše akademije še intenzivneje delati na mednarodnem torišču, izkoriščajoč izkušnje tistih, ki so morda pred nami, in naprej razvijali naše notranje potencialne možnosti. Naša dežela namreč še ni dovolj raziskana, marsikaj lahko še odkrijemo in izkoriščamo.

Najpomembnejše — bratstvo in enotnost naših narodov, pa mora ta akademija tako kakor tudi druge varovati kot punčico svojega očesa. To naši znanstveniki morejo. Vsi skupaj — čeprav lahko posamezniki tudi škodujejo — lahko znanstveniki naredijo veliko dobrega, da bo naša država hitreje napredovala ...

Iz govora na proslavi stoletnice ustanovitve Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti, »Borba« z dne 11. novembra 1966.
— Josip Broz Tito, Izbor iz del, 3. knjiga, DZS idr., Ljubljana 1978, str. 262—265.

Osvobajajoča moč samoupravljanja

Zmeraj smo poudarjali, da mora biti v socializmu na prvem mestu človek, proizvajalec in ustvarjalec, ne glede na nacionalno pripadnost. Socializem tudi je zgodovinski proces socialne in nacionalne osvoboditve osebnosti in to mora pripeljati do tega, da postane človek dejanski gospodar svojega življenja in dela, da bi lahko svoje ustvarjalne sile vsestransko razvijal.

Ker mora biti v središču socializma človek, se želim prav ob tej priložnosti 'dotakniti nekaterih vprašanj delavskega samoupravljanja.

V zgodovini, zlasti v novejši, ni manjkalo idej o osvoboditvi človeka, o humanizmu in človeški sreči. Toda na bistvo resničnega humanizma in možnosti njegovega konkretnega uresničevanja je opozoril šele Karl Marx. Njegova velika zgodovinska zasluga je predvsem, da je s tem, da je odkril zakone družbenega razvoja, pokazal, da je možnost uresničevanja resničnega humanizma v procesu osvobajanja dela, in da je v tej zvezi ugotovil, da je